

Tillaga til þingsályktunar

um fjarnám á háskólastigi.

Flm.: Líneik Anna Sævarsdóttir, Lilja Rannveig Sigurgeirsdóttir,
Þórarinn Ingi Pétursson, Halla Signý Kristjánsdóttir,
Inga Sæland, Þorgerður K. Gunnarsdóttir,
Guðbrandur Einarsson, Ásthildur Lóa Þórsdóttir,
Eyjólfur Ármannsson, Guðmundur Ingi Kristinsson,
Jakob Frímagn Magnússon, Tómas A. Tómasson.

Alþingi ályktar að fela háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðherra að skipa starfshóp til að vinna aðgerðaáætlun um frekari eflingu fjarnáms með áherslu á þróun stafrænna kennsluhátta á háskólastigi.

Markmið vinnunnar verði að greina hvernig íslenskir háskólar geti ávallt verið í fremstu röð í notkun stafrænna kennsluhátta og þannig aukið aðgengi að námi og gæði alls náms, hvort sem nemandi stundar námið innan veggja háskóla eða í fjarnámi.

Í vinnu starfshópsins verði lögð áhersla á eftirfarandi:

- gæði og þróun stafrænna kennsluhátta,
- aukið framboð fjarnáms, bæði námsleiða og einstakra námskeiða,
- allt nám sem mögulegt er að verði fjarnám verði það nema eðli námsins krefjist staðnáms sérstaklega,
- réttindi og hlutverk nemenda, hvort sem þeir stunda fjar- eða staðnám,
- samfélagslegt hlutverk háskóla,
- hlutverk stjórnvalda í stuðningi við fjarnám á háskólastigi.

Starfshópurinn skili niðurstöðu til ráðherra fyrir árslok 2023. Ráðherra geri Alþingi grein fyrir niðurstöðum hópsins.

Greinargerð.

Þingsályktunartillaga þessi var áður flutt á 144. (680. mál) og 145. löggjafarþingi (645. mál) en hlaut ekki afgreiðslu. Var hún flutt aftur á 152. löggjafarþingi (128. mál) með töluverðum breytingum og er nú endurflutt óbreytt.

Möguleikarnir á að nota stafræna kennsluhætti til að tryggja aðgengi að námi og bestu aðstæður til náms og kennslu aukast stöðugt. Samhliða vex eðlileg krafa samfélagsins um að allt nám á háskólastigi sem mögulegt er að bjóða fram með stafrænum hætti verði í boði sem slíkt. Í því ljósi er hér lagt til að háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðherra verði falið að skipa starfshóp til að vinna aðgerðaáætlun um eflingu fjarnáms með áherslu á þróun stafrænna kennsluhátta á háskólastigi. Tillagan er í samræmi við stjórnarsáttmálann þar sem segir m.a. að gert verði átak í netvæðingu náms og aðgengi að stafrænu háskólanámi á Íslandi, sem eykur aðgengi að menntun óháð búsetu og aðstæðum.

Ávinningur fyrir samfélagið.

Samkeppnishæfni byggða og þjóða byggist á menntun íbúa og fjárfesting í menntun er því fjárfesting til framtíðar. Skipulag skólastarfs hefur haft áhrif á þróun samfélaga um aldir og mun gera það um ókomin ár.

Góð grunnmenntun, læsi og talnaskilningur, samskiptafærni, vellíðan og forvitni er undirstaða náms og grundvöllur þess að einstaklingar geti bætt við sig þekkingu og tekist á við þjóðfélagsbreytingar alla ævi. Grunnurinn nýtist best ef aðgengi einstaklinga, atvinnugreina og byggðarlaga að háskólanámi er tryggt á sem flestum sviðum. Tækifærin til þess hafa aldrei verið betri en nú. Óflugt fjarnám getur auðveldað íslenskum háskólum að koma til móts við kröfur atvinnulífsins, landsbyggðanna og einstaklinga sem búa við ólíkar aðstæður. Á það jafnt við um grunnnám, framhaldsnám og háskólanám sem símenntun.

Þá getur aukið framboð fjarnáms gegnt veigamiklu hlutverki í byggðapróun með almennri hækkun á menntunarstigi og möguleikum til að bregðast við þörf fyrir menntun á ákveðnum sviðum á tilteknum landsvæðum. Aukið aðgengi helst í hendur við 2. gr. laga um háskóla þar sem segir: „Hlutverk háskóla er að stuðla að sköpun og miðlun þekkingar og færni til nemenda og samfélagsins alls. Starf háskóla miðar að því að styrkja innviði íslensks samfélags og stöðu þess í alþjóðlegu tilliti með hagsmuni komandi kynslóða að leiðarljósi.“ Í dreifbýlum samfélögum á norðlægum slóðum hefur þróunin víðast orðið sú að háskólar hafa fengið skilgreint hlutverk í þjónustu við dreifbýl svæði. Þetta hlutverk er þá leyst með því að starfrækja net háskólasvæða (e. *campuses*), útibúa eða námsvera. Má þar benda á Tromsø í Noregi, Oulu í Finnlandi, nokkra skóla í Norður-Kanada og dreifbýli Skotlands. Hér á landi hafa símenntunarmiðstöðvar gegnt mikilvægu hlutverki í þjónustu við fjarnema undanfarin 20 ár. Á síðustu árum hafa náms- og kennsluáðferðir rutt sér til rúms sem nýtast vel bæði í hefðbundnu háskólanámi og fjarnámi, svo sem spegluð kennsla (e. *flipped classroom*) og ýmsar leiðir við framsetningu vandaðra netfyrirlestra. Hugtökin dreifnám eða sveigjanlegt nám eru einnig notuð um fjarnámið.

Aukið framboð fjarnáms getur líka bætt samkeppnisstöðu landsins með auknum möguleikum til þess að nýta tækifæri sem er að finna á landsbyggðinni og tækifærum til að miðla sérhæfðri þekkingu Íslendinga til alþjóðasamfélagsins, t.d. á sviði sjávarútvegs, siglinga, nýtingar jarðhita og jafnréttismála.

Verkefnið.

Bilið á milli fjarnáms og staðbundins náms minnkar sífellt með aukinni notkun stafrænna kennsluhátta og þar með er framboð á góðu fjarnámi orðið liður í að bjóða upp á gæðanám. Slíkt nám byggist á bestu mögulegu tækni og þjálfar nemendur í vinnuáðferðum framtíðarinnar. Því má telja eðlilegt að fjarnám sé hluti af kjarnastarfsemi háskóla, enda mikilvægt að háskólar noti stafræna kennsluhætti til að ná til fjölbreytts hóps námsmanna og til að ná til þekkingar hvar sem er í heiminum.

Verkefni starfshópsins verði að greina hvað þarf til að íslenskir háskólar geti ávallt verið í fremstu röð í notkun stafrænna kennsluhátta og að leggja fram aðgerðaáætlun í þeim tilgangi. Í vinnu starfshópsins verði lögð áhersla á eftirfarandi:

- Hvernig tryggja megi gæði náms samhliða þróun stafrænna kennsluhátta og hvernig stuðla megi að því að nemendur geti nýtt sér þá námsumgjörð (fjar- eða staðnám) sem best hentar aðstæðum hvers einstaklings.
- Almennt verði bæði heilar námsleiðir og einstök námskeið í boði í fjarnámi en sett viðmið um undantekningar þar sem gerð er krafa um staðnám. Skilgreindar verði kröfur um framsetningu upplýsinga í kennsluskrá um tilhögun fjarnáms á hverri námsbraut.

- c. Sett verði raunhæf tímamörk um að allt nám verði rafrænt eins fljótt og mögulegt er og skilgreint hvað háskólar og stjórnvöld þurfi að gera til að svo geti orðið.
- d. Réttindi og hlutverk háskólanema verði skoðuð, hvort sem þeir stunda fjar- eða staðnám. Þar komi t.d. til skoðunar hvernig þjónustu við nemendur utan háskólanna verði sinnt, svo sem próftöku og aðgengi að ráðgjöf.
- e. Samfélagslegt hlutverk háskóla við að tryggja öllum íbúum landsins aðgang að þekkingu verði skoðað og hvort þörf er á að breyta kröfum stjórnvalda til háskóla í lögum. Þá kæmi til skoðunar hvort skólarnir hefðu mismunandi hlutverk á þessu sviði í samræmi við áherslur og sérhæfingu þeirra á milli. Mikilvægt er að móta samstarfsvettvang og hlutverk háskóla og símenntunarmiðstöðva nánar. Ítrekað hafa komið upp hugmyndir um stofnun netháskóla eða samstarfssnets (e. *consortium*) sem yrði samstarfsvettvangur fyrir allt fjarnám á háskólastigi í landinu. Sú hugmynd er enn verð skoðunar.
- f. Hlutverk stjórnvalda í stuðningi við fjarnám á háskólastigi verði skoðað, t.d. hvort stjórnvöld hafi samhæfingarhlutverk og hvernig aðgerðir hafi áhrif á fjárveitingar til háskólanáms. Munur á kostnaði við fjarnám og staðnám ætti sífellt að fara minnkandi en þó er við vinnu af þessu tagi nauðsynlegt að leggja mat á kostnað, þar með talið við þjónustu við háskólanema sem stunda fjarnám um land allt.

Mikilvægt er að auk fulltrúa háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneytis komi að vinnu starfshópsins fulltrúar allra háskólanna, sérfræðingar í kennslufræðum og fulltrúar símenntunarmiðstöðva um land allt.

Núverandi staða.

Nú eru meira en 25 ár síðan fjarnám varð reglulegur hluti af námsframboði íslenskra háskóla. Mikil þróun varð á þessu sviði í kringum aldamótin en síðan tók við tímabil þar sem framboð á heilum námsleiðum í fjarnámi breyttist lítið. Í kórónuveirufaraldrinum neyddust margir háskólanna til þess að taka hratt upp stafræna kennsluhætti og bjóða upp á flestar námsleiðir í fjarnámi. Nú er mikilvægt að nýta reynsluna sem þá fékkst, halda áfram hraðri þróun og ljúka við að gera það nám sem mögulegt er að bjóða í fjarnámi aðgengilegt fyrir alla landsmenn.

Fjarnám er mikilvægur liður í að tryggja einstaklingum jöfn tækifæri til náms, atvinnulífinu aðgang að menntuðum starfsmönnum og samfélögum jafna aðstöðu til þróunar. Það gerir einstaklingum kleift að stunda háskólanám sem annars gætu það ekki vegna búsetu, starfs eða annarra aðstæðna.

Fjölbreytt fjarnám eykur einnig möguleika fyrir samfélög til að byggja upp þekkingu og þjónustu sem skortir, sem aftur getur aukið lífsgæði og fjölbreytni atvinnulífsins. Á sama hátt geta skólar sem bjóða upp á fjarnám gripið tækifærið og brugðist við sérstakri þörf á vinnu- markaði eða tilteknu landsvæði. Í því felast tækifæri fyrir háskólana þar sem þeir geta átt aðgang að nemendum og kennurum utan bygginga háskólanna.

Í svari mennta- og menningarmálaráðherra til fyrsta flutningsmanns þessarar tillögu um sveigjanleika í námi og fjarnám á háskólastigi á 151. löggjafarþingi (854. mál) kom fram að háskólar á Íslandi séu í auknum mæli að huga að sveigjanleika í námi ásamt því að auka aðgengi að námi með stafrænum hætti. Þá er einnig unnið að því að bæta við námsleiðum í fjarnámi. Hér á eftir má finna útdrátt úr svari háskólanna við fyrirspurninni og lýsir hann mismunandi stöðu háskólanna gagnvart fjarnámi.

Háskólinn á Akureyri.

Háskólinn á Akureyri býður upp á allt sitt nám með rafrænum og sveigjanlegum hætti og allar nýjar námsleiðir verða með sama hætti boðnar sem sveigjanlegt nám sem miðlað verður með rafrænum hætti.

Landbúnaðarháskóli Íslands.

Landbúnaðarháskóli Íslands hefur undanfarin 15 ár boðið upp á fjarnámslausnir í BSc- og MSc-námi sem nýtast nemendum á öllum brautum en verklegur hluti er kenndur á staðnum. Skólinn hefur komið til móts við nemendur sem búsettir eru fjarri skólanum með ýmsum hætti. Nemendur geta að miklu leyti tekið námið heima, boðið er upp á prófahald úti um allt land og jafnvel erlendis og verklegum æfingum er stundum frestað eða þær fluttar til þegar þörf krefur. Haustið 2021 var tekinn inn nýr hópur í fjarnám í búfræði og í skoðun er að bæta við námsbraut á sviði landgræðslu. BSc-nám í búvísindum, náttúru- og umhverfisfræði og skógfræði var áfram boðið í fjarnámi skólaárið 2021–2022 með þátttöku í verklegum þáttum á staðnum. Hestafræði og landslagsarkitektúr er hægt að stunda með fjarnámslausnum í nokkrum mæli en meira er um verklega þætti í þeim námsleiðum. Rannsóknamiðað MSc-nám og PhD-nám er mjög sveigjanlegt og einstaklingsmiðað. MSc-nám í skipulagsfræði er að mestu staðnám en komið er til móts við nemendur sem búa fjarri skólanum að nokkru leyti með streymi og upptökum.

Háskólinn á Hólum.

Námsframboð Háskólans á Hólum hjá ferðamálaeild og fiskeldis- og fiskalíffræðideild er allt í fjarnámi með staðbundnum lotum. Skólaárið 2021–2022 voru eftirtaldar námsleiðir í boði í sveigjanlegu námi eða fjarnámi: diplóma í viðburðastjórnun, diplóma í ferðamálafræði, BA í ferðamálafræði, BA í stjórnun ferðaþjónustu og móttöku gesta, MA í útivistarfræðum, MA í ferðamálafræði, diplóma í fiskeldisfræði, MS-nám í sjávar- og vatnalíffræði, MAR-BIO, samnorraent meistaranám, og MS í hestafræðum. Ekki er fyrirhugað að bæta við frekari námsleiðum í fjarnámi við háskólann að svo stöddu.

Listaháskóli Íslands.

Kennsla við Listaháskóla Íslands fer að mestu fram í staðnámi en í svari frá skólanum kemur fram að eðli listnáms sé slíkt að það krefjist alla jafna kennslu í staðnámi. Góð reynsla hefur verið af fjarnámi í fræðilegum námskeiðum á tímum kórónuveirufaraldurs og hyggst skólinn nýta þá reynslu og leggja áherslu á samspil stafrænna kennsluhátta sem leið til að efla gæði staðnáms í framtíðinni. Listkennsludeild LHÍ hefur gengið til samstarfs við kennaradeild Háskólans á Akureyri um kennslu námskeiðs í grunnnámi veturinn 2021–2022. Verður námskeiðið kennt í fjarnámi í bland við staðbundnar lotur. Þá hyggst tónlistardeild halda áfram að kenna kennslufræði hljóðfæranáms í fjarkennslu, en reynsla af slíku fyrirkomulagi hefur verið góð. Með innleiðingu nýs námssumsjónarkerfis gefst tækifæri til að taka upp fyrirlestra og gera þá aðgengilega fyrir nemendur. Óhætt er að segja að möguleikar á fjarkennslu í innlendum sem alþjóðlegum samstarfsverkefnum hafi eflst á síðustu misserum. Listaháskólinn hyggst halda áfram að þróa leiðir með blöndu af staðnámi og fjarnámi sem leið til að efla gæði náms og kennslu og styrkja tengsl skólans við aðra háskóla, menningarstofnanir og fyrirtæki víðs vegar um landið. Listaháskólinn áréttar að hann sé eini háskólinn á fræðasviði lista á Íslandi og hafi því víðtæku hlutverki að gegna gagnvart landsmönnum.

Háskólinn í Reykjavík.

Tvö af meginstefnumiðum Háskólans í Reykjavík (HR) samkvæmt stefnu hans frá árinu 2018 er aukinn sveigjanleiki í námi, svo sem með auknu þverfaglegu námi ásamt því að auka framboð á opnum og styttri námsbrautum. Sveigjanleiki í námi er á ábyrgð deilda og er útfærslan mjög mismunandi milli þeirra. Stafræn kennsla var innleidd hraðar í HR vegna heimsfaraldursins og sú þróun heldur áfram. Verið er að þróa opnari námsleiðir, nýja kennsluhætti og styttri námsbrautir og námskeið ásamt því að þróa stafrænt nám fyrir menntun fólks á vinnumarkaði. Háskólinn bendir á að hann sé ekki yfirlýstur fjarnámsskóli þótt nokkrar námsleiðir séu í boði. Skólaárið 2021–2022 bauð HR upp á eftirtaldir námsleiðir í fjarnámi: meistaranám í viðskiptafræði, iðnfræði, rekstrarfræði, upplýsingatækni í mannvirkjagerð og diplómanám í tölvunarfræði. Þá kemur HR einnig að námi víða um land, svo sem undirbúningsnámi fyrir háskólanám á Austurlandi í samvinnu við Háskólann á Akureyri, sveigjanlegu námi, blöndu af hefðbundnu og stafrænu námi, með kennslu og aðstöðu í Fróðleiksmolanum á Reyðarfirði og diplómanámi í verslunarstjórnun í samvinnu við Háskólann á Bifröst. Þá geta nemendur stundað BSc-nám í íþróttufræði við HR í blöndu af staðnámi og fjarnámi í Vestmannaeyjum. Námið gefur íþróttafólki í Eyjum tækifæri til að stunda háskólanám samhliða æfingum og keppni. HR og HA eru í samstarfi um BSc-nám í tölvunarfræði og nám í tölvunarfræði á Akureyri er sveigjanlegt nám, að hluta fjarnám og að hluta staðnám.

Háskóli Íslands.

Í nýrri stefnu Háskóla Íslands fyrir árin 2021–2026 er lögð sérstök áhersla á að efla stafræna kennsluhætti og notkun upplýsingatækni við kennslu. Þá kemur fram í svari háskólans að leitast verði við að skilgreina, styðja við og efla fjarnám og sveigjanlegt nám við háskólann. Háskólinn kveðst leggja lykiláherslu á gott og framsækið staðnám fyrir nemendur skólans með aðstoð upplýsingatækni. Til að efla aðgengi að námi, bæði stað- og fjarnámi, hefur háskólinn tekið stór skref með innleiðingu nýs námsumsjónarkerfis, upptökukerfis fyrir kennslu og prófakkerfis ásamt notkun edX í námi og kennslu. Stofnuð hefur verið sérstök deild til að mæta þessum nýja veruleika, deild rafrænna kennsluhátta, sem mun vinna náið með kennurum og öðrum starfsmönnum skólans og nemendum að því að greina þau tækifæri sem eru til staðar til þess að efla gæði og aðgengi að námi. Umfang fjarnáms innan skólans er töluvert og er mikilvægt að byggja á því starfi. Reynsla og þekking á fjarkennslu er t.d. mikil á menntavísindasviði. Þar er lögð áhersla á að bjóða sem mest af námskeiðum bakkalárnáms (grunnnáms) í bæði staðnámi og fjarnámi með staðbundnum kennslulotum. Í námi á meistarástigi í deildum menntavísindasviðs eru námskeið ýmist kennd í staðnámi (vikulegir tímar) eða fjarnámi með staðbundnum lotum. Staðlotur eru að jafnaði tvær á hverju misseri. Í flestum námsleiðum á meistarástigi á sviðinu er hægt að stunda námið í fjarnámi að einhverju leyti.

Framboð skipulagðs fjarnáms á öðrum fræðasviðum Háskóla Íslands er mun takmarkaðra, þótt það hafi aukist töluvert undanfarin ár. Í mörgum kennslugreinum er eðli námsins þannig að erfitt er að bjóða það sem fjarnám. Námsgreinar þar sem umtalsverður fjöldi námskeiða býðst í fjarnámi verða nú taldir. Á félagsvísindasviði: framhaldsnám í blaða- og fréttamennsku, framhaldsnám í fötlunarfræði, framhaldsnám í hnattrænum fræðum, grunn- og framhaldsnám í kynjafræði, grunn- og framhaldsnám í mannfræði, framhaldsnám í opinberri stjórnsýslu, grunn- og framhaldsnám í safnafræði, framhaldsnám í stjórn málafræði, framhaldsnám í upplýsingafræði, grunn- og framhaldsnám í þjóðfræði og framhaldsnám í þróunarfræði. Á heilbrigðisvísindasviði: grunnnám í heilbrigðisgagnafræði. Á hugvísindasviði: grunnnám í ensku og grunnnám í sænsku.

Áætlun fræðasviða og deilda við HÍ um aukið fjarnám eða sveigjanlegt nám liggur ekki fyrir að svo stöddu. Í nýrri stefnu Háskóla Íslands fyrir árin 2021–2026, *HÍ 26*, verður aukin áhersla á stuðning við fjarnám og sveigjanlegt nám. Leitað verður eftir tækifærum til að nýta þá reynslu sem fékkst í kórónuveirufaraldrinum til að auka aðgengi og sveigjanleika nemenda í námi við skólann. Stefnt er að því að deildum/námsbrautum verði veittur styrkur til að efla og móta fjarnámsleiðir á næstu misserum.

Háskólinn á Bifröst.

Ekki barst svar við fyrirspurninni frá Háskólanum á Bifröst. Á heimasíðu skólans kemur fram að háskólinn hafi verið í fararbroddi í fjarnámi í mörg ár ásamt því að allt námsefni skólans er aðgengilegt á netinu.

Niðurlag.

Flutningsmenn telja nauðsynlegt að nýta þá reynslu og tækniþróun sem hefur orðið vegna heimsfaraldursins til þess að hraða eflingu fjarnáms á háskólastigi. Tæknin og tækifærin eru til staðar og engin ástæða til að bíða með að nýta þau.